

ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΚΟΛΛΕΓΙΑ ΕΝ ΠΑΤΑΓΙΩ
ΕΠΙ ΒΕΝΕΤΟΚΡΑΤΙΑΣ

Κωνστ. Σάββας εἰς τοὺς οἰκείους τόπους τῆς **Νεοελληνικῆς Φιλολογίας** του (ἐν Ἀθήναις, 1868) παρέχει ἀξιολόγους πληροφορίες περὶ τῶν ἐν Πατανώ (Padova) τῆς Ἰταλίας ἐπὶ Βενετοκρατίας λειτουργησάντων ἑλληνικῶν κολλεγίων. Ταῦτα ἦσαν ἀνώτερα ἑλληνικὰ σχολεῖα, τὰ ὁποῖα ὑπὸ Ἑλλήνων πρὸς ἐκπαίδευσιν νεαρῶν συμπολιτῶν αὐτῶν ἰδρυθέντα καὶ προικοδοτηθέντα, ἐπροκάλεσαν τὴν ἐκ τῶν Βενετοκρατομένων κυρίως ἑλληνικῶν χωρῶν, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς λοιπῆς ἐν μέρει Ἑλλάδος συρροὴν εἰς τὴν πόλιν ἐκείνην πολυαριθμῶν μαθητευόντων.

*
* *

Ἐν ἐκείτων κολλεγίων τούτων, τὸ ὑπὸ τοῦ Βεροιώως Μακεδόνης Ἰωάννου Κωττουνίου, περιωνύμου καθηγητοῦ τοῦ ἐν Βολωνίᾳ (Bologna) πρῶτον, ἔπειτα δὲ τοῦ Πατανανοῦ Πανεπιστημίου, τὸ 1653 διὰ διαθήκης του ἰδρυθὲν καὶ συνεχῶς ἔπειτα ἀπὸ τοῦ θανάτου αὐτοῦ τὸ 1658 μέχρι καταλύσεως τῆς Βενετικῆς Δημοκρατίας ἐν τέλει τοῦ 18^{ου} αἰῶνος¹ λειτουργῆσαν, εἶχε τὴν εὐτυχίαν καὶ μετὰ τοὺς θυνελλώδεις Ναπολεοντείους καιροὺς νὰ ἀνακύψῃ ἐν μικροῖς λειψάνοις εἰς τὴν ζωὴν. Οὕτω δὲ καὶ κατόπιν ἐξακολούθησε τοῦτο ὑπάρχον, μέχρι σήμερον, ἐνῶ τὰ λοιπὰ πάντα πρὸ τῆς ἐποχῆς ἤδη ἐκείνης ἢ ἀκριβῶς κατ' αὐτὴν εἶχαν ἐκμετρήσῃ τὸ ζῆν.

Ἡ καλὴ αὐτὴ τύχη τοῦ Κωιτουνείου μὲ εἶχε κάμη πρὸ πολλοῦ νὰ προσέξω κάπως εἰς τὴν ἱστορίαν του, κυρίως διὰ νὰ ἐξακιβώσω τι εἰ δυνατόν περὶ τοῦ βίου τοῦ Μακεδόνοιο Ἰδρυτοῦ του· ἀλλὰ δὲν κατάρθωσα τότε νὰ πράξω τι κατὰ τὰς προθέσεις μου. Ἡ ἐπιθυμία μου ὅμως νὰ γνωρίσω τὰ κατὰ τὸν ἄνδρα ἠϋξήσε περισσότερον καὶ κατέστη ἐπιβλητικὴ, ὅτε πρῶτον ἐλήφθη ἡ ἀπόφασις περὶ ἰδρύσεως Πανεπιστημίου ἐν Θεσσαλονίκῃ· διότι ἐστοχάσθην ὅτι εἰς τὰ ἐγκαίνια αὐτοῦ — ἐλέγετο δὲ ὅτι θὰ ἐτελοῦντο ταῦτα τὸν προπαρελθόντα Ὀκτώβριον! — θὰ ἦτο καθήκον μας νὰ μνημονεύσωμεν ἓνα περιφημον ἐν Ἰταλίᾳ καταστάνα Μακεδόνα καθηγητὴν Πανεπιστημίου, ὅστις ἐν ὁράματι ἴσως μόνον ἠδύνατο νὰ ἐλπίσῃ ὅτι τρεῖς σχεδὸν μετ' αὐτὸν αἰῶνας ἔμελλε νὰ ἴδῃ τὸ φῶς ἐν τῇ ἐλευθέρᾳ πρωτεύουσῃ τῆς γενετικῆς του χώρας τὸ δεύτερον ἐθνικὸν ἐλληνικὸν Πανεπιστήμιον.

Ὡρμήθην δὲ τότε εἰς τὸ ἔργον καὶ ἐξ ἄλλης ἀφορμῆς. Εἰς ἓνα μικρὸν ἐλληνικὸν ἡμερολόγιον τῆς Βενετίας (τοῦ Φοίνικος, 1894) εὗρήκα ἀρθρίδιον ἐπιγραφόμενον: Ἰωάννης Κωιτουνίος ὁ Μακεδών, εὐεργέτης τῶν Ἑλλήνων, τὸ ὁποῖον μοῦ ἔδωκεν ἀκριβεστέρως τινὰς πληροφορίας περὶ τοῦ κληροδοτήματος τοῦ Κωιτουνείου, πιστωθείσας καὶ ἐξ ὅσων κατ' εὐτυχίαν πάλιν συγκυρίαν ἔμαθα περὶ αὐτοῦ παρ' ἀνδρὸς σπουδάσαντος πρὸ τριακονταετίας ἐν Παταύῳ. Ἐνθυμήθην δὲ συνάμα ὅπερ ἀμυδρῶς μόνον εἶχε παραμείνη εἰς τὴν μνήμην μου, τί περὶ σωζομένων ἔτι καὶ καλῶς φυλαττομένων ἐγγράφων τοῦ Κωιτουνείου κολλεγίου ἐν τῷ παλαιῷ ἀρχεῖῳ τοῦ Παταυανοῦ Πανεπιστημίου ἔγραφε τὸ 1904 ὁ πρῦτανις αὐτοῦ πρὸς τὸν Σπυρίδωνα Λάμπρον (ἰδὲ Νέον Ἑλληνομνήμονα τόμ. Β' σελ. 372). Ὀλίγον ἀργότερα καὶ ὁ νῦν καθηγητὴς τῆς βυζαντινῆς ἱστορίας ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ κ. Κωνστ. Ἀμαντος εἴλκυε τὴν προσοχήν μου εἰς ἀξιολογὰ τινὰ πράγματα γραφέντα ὑπὸ τοῦ κ. Μυστακίδου περὶ ἀδελφῶν Κωιτουνηίων ἐν τῷ περιοδικῷ τοῦ Ἑλληνικοῦ φιλολογικοῦ συλλόγου Κωνσταντινουπόλεως (παραρτήματι τοῦ 34^{ου} τόμου ἔτους 1913-1921), καὶ τότε ἀπεφάσισα νὰ ἐκτελέσω τὸ μόνον ὅπερ ἐνόμισα ὅτι εἶχα νὰ πράξω συν-

τελεστικὸν διὰ τὴν ὑπόθεσιν : νὰ λάβω ἄμεσον γνῶσιν αὐτῶν τῶν ἐν Παδοῦῃ ἀποκειμένων παλαιῶν ἐγγράφων τοῦ Κωιτουνείου. — Θερμὴ σύστασις τοῦ ἐν Γενούῃ διασήμου καθηγητοῦ τῆς ἰατρικῆς κ. Παναγῆ Λιβιεράτου πρὸς τὸν φιλοφρονεσιάτων διαθέσεων ἐπιφανῆ ἐπίσης συνάδελφόν του ἐν Παδοῦῃ πρύτανιν τοῦ Πανεπιστημίου κ. Ἀλοῦσιον Λοκαιέλλο μου ἦναιξε τὸν δρόμον πρὸς ἐπιτιχίαν τοῦ σκοποῦ μου, χάρις συνάμα καὶ εἰς τὴν ἄκραν εὐγενικότητα τῶν τρόπων τοῦ Διευθυντοῦ τῆς βιβλιοθήκης καὶ τοῦ ἀρχείου τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Παδοῦης, τοῦ Γενικοῦ Γραμματέως τοῦ Πανεπιστημίου, πρὸς δὲ τοῦ ἐπιμελητοῦ τῶν ἀρχείων αὐτοῦ καὶ τοῦ Διευθυντοῦ τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Βολωνίας.

*
* *

Καὶ ποῖον μὲν ὄφελος ἐκαρπώθην ἐκ τῆς μελέτης τῶν ἐν λόγῳ ἐγγράφων εἰδικώτερον περὶ τῆς ἱστορίας τοῦ Κωιτουνείου κολλεγίου, ἢ ἂν ἐκθέσω προσεχῶς ἐλπίζω ἐν οἰκειοτέρῳ τόπῳ. Ἄλλ' ἐνταῦθα ἐπιθυμῶ νὰ δώσω συντόμους τινὰς τοῦλάχιστον πληροφορίας περὶ τῶν ἐν Παταυίῳ ἑλληνικῶν κολλεγίων καθόλου καὶ τῶν Ἑλλήνων ἅμα σπουδαστῶν τοῦ Πανεπιστημίου καὶ καθηγητῶν ἐν τῇ πόλει ἐκείνῃ, ἧτις ὡς εἰκὼν πραγματικῶς τῶν νέων Ἀθηνῶν διεγράφη ποτὲ πρὸ αἰῶνων εἰς τὸν ἐλαφρῶς φωτισμένον ὀρίζοντα τοῦ μαύρου τότε ἑλληνικοῦ στερεώματος. Ἡ ἐστία τοῦ μεγάλου Βυζαντίου ἔσβυεν ὅσον οὐπῶ. Οἱ τελευταῖοι ἐκεῖθεν εἰς τὴν Ἑσπερίαν φυγαδευθέντες ὑποκῆται τῶν σεμνῶν ἱερῶν του κατὰ μικρὸν ἐξέλειπον καὶ τὸ ρεῦμα τῶρα τῆς κοσμοϊστορικῆς κινήσεως τῶν πνευμάτων μεταξὺ Δύσεως καὶ Ἀνατολῆς κατὰ τοὺς ἀπὸ τοῦ ΙΔ' καὶ ΙΓ' ἔτι μέχρι τοῦ ΙΣ' αἰῶνος χρόνους τελείως μεταστρέφεται. Ὀλίγον ἀκόμη καὶ τὸ φῶς ἀπὸ τὴν Ἀνατολὴν εἰς τὴν Δύσιν δὲν μεταφέρουν πλέον οἱ Ἕλληνες σοφοί, ἀλλ' οἱ νέοι Ἕλληνες σπεύδουν ἀπὸ τὴν δυστιγῆσασαν πατρίδα εἰς τὴν Δύσιν διὰ νὰ ζητήσουν ἐκεῖ τὰ φῶτά των. Καὶ τότε τὰ βλέμματά των

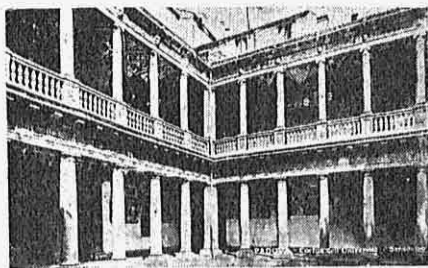
στρέφονται δι' ὅλον τὸν μέγρι νεωτάτων πλέον ἡμερῶν ἀκολουθήσαντα μακρὸν χρόνον πρὸς τὸ πνευματικὸν κέντρον τῆς Βενετικῆς ἐν Ἰταλίᾳ ἐπικρατείας, πρὸς τὴν Πάδουαν. Οὗτω κατέστη ἡ πόλις αὕτη προσκύνημα ἀληθινὸν διὰ τοὺς Ἕλληνας, ἡ ἔστία τῆς ἀνωτέρας ἐθνικῆς τῶν παιδείας ἐν τῷ μέσῳ τοῦ νέου κόσμου, ὅστις εἶχε σχηματισθῆ περὶ αὐτοὺς διὰ τῆς πρὸ πολλοῦ ἤδη ἐδραιωθείσης Βενετικῆς κυριαρχίας ἐπὶ σπουδαίου τμήματος τῶν πρώην βυζαντινῶν χωρῶν.

Εἰς περίοπτον θέσιν ὡς ἔστία τῆς ἀπὸ τοῦ ΙΓ' αἰῶνος ἀναγεννωμένης ἐν τῇ Δύσει ἐπιστήμης εἶχεν ἀνέλθη ἐκ μικρῶν ἀρχῶν ἐνωρὶς ἡδη ἡ Πάδουα. Αἱ πρώται ἀρχαὶ τοῦ Πανεπιστημίου τῆς ἔκειντο εἰς τὰς σχολάς, εἰς τὰς ὁποίας ἐδίδασκον ἔκπαλαι ἀνευ ἐπισήμου τινὸς τύπου ἢ αὐθεντίας ἰδιῶται διακεκριμένοι διδάσκαλοι. Ἀλλὰ καθὼς ἤϋξαναν μὲ τὴν πρόοδον τῶν χρόνων αἱ σχολαὶ αὗται κατὰ τὸν ἀριθμὸν καὶ κατὰ τὴν φήμην, ἐπολλαπλασιάζοντο δὲ καὶ οἱ μαθηταὶ τῶν καὶ ἐτιμῶντο αὐτοὶ καὶ οἱ διδάσκαλοί τῶν μὲ προνόμια σὺν τῇ ἀπολαύσει τῶν ὑπὸ τακτικωτέρας ἀεὶ καὶ σοφωτέρας κοινοτικῆς διοικήσεως παρεχομένων ἄλλων ἀγαθῶν, ὀνομαστὴ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἐγένετο καὶ ἡ πόλις ὡς ἀνώτερον πνευματικὸν κέντρον. Εἶχε δὲ καὶ ἀνέκαθεν ἡ Πάδουα τὴν σημασίαν τῆς, ὡς πόλις ἐν εὐφύρῳ γῆ καὶ εὐθέτῳ τόπῳ κειμένη, ἀπὸ τῶν ῥωμαϊκῶν ἡδη χρόνων ἐφημίζετο ἅμα ὡς γενέτειρά τοῦ μεγάλου Ρωμαίου ἱστορικοῦ Τίτου Λιβίου, ἔχαιρε δὲ καὶ τὴν δόξαν ὅτι ἦτο κτίσμα πανάρχαιον ἐνὸς τῶν Τρωϊκῶν ἡρώων, τοῦ Ἀντήνορος. Καὶ αἱ συμφοραὶ ὅμως ἄλλων πλησιοχώρων πανεπιστημιακῶν πόλεων τῆς Ἰταλίας συνετέλεσαν τότε ὄχι ὀλίγον εἰς τὴν ἀύξησιν τῆς σημασίας αὐτῆς, καὶ ἰδίως τὸ κλείσιμον, ἕνεκα τῶν τεταραγμένων καιρῶν, τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Βιτσέντζας καὶ αἱ ταραχαὶ ἐν τῷ ὀνομαστοτάτῳ καὶ παλαιοτάτῳ τῶν ἰταλικῶν πανεπιστημίων, τῷ τῆς Βολωνίας, ἕνεκα τοῦ ἐν ἔτει 1217 θεσπισθέντος νόμου, ὅστις προσέβαλλε τὰ

περιμάχητα προνόμια τῶν καθηγητῶν καὶ μαθητῶν αὐτοῦ.

Πάντως εἶνε βέβαιοι ὅτι ὁ τότε ἐπίσκοπος τῆς Παδοῦης, εὐρεθεὶς ἐκ συγκυρίας ἐν Βολωνίᾳ, παρεκίνησε καθηγητὰς τινὰς αὐτῆς νὰ ἐγκατασταθοῦν ὑπὸ καλλιτέρους ὄρους καὶ μεγαλειτέρας ἐγγυήσεις εἰς τὴν ἰδικήν του πόλιν, καὶ οὕτως ἔκτοτε ἀπέκτησε τὴν φήμην ἐκείνην ἢ Πάδουα, τὴν ὁποίαν μέχρι τότε ὡς πανεπιστημιακὴ πόλις ἔχαιρε μόνον ἡ Βολωνία. Τὸ 1274 δὲ πάλιν ἔνεκα πολεμικῶν συμβάντων ἐγκατέλειψαν καὶ ἄλλοι καθηγηταὶ τὴν τελευταίαν ταύτην διὰ νὰ ἐγκατασταθοῦν εἰς ἐκείνην, ὅπερ ὡς ἦτο ἐπόμενον ἀπέβη

Εἰκὼν 1.— Περιστύλιον Πανεπιστημίου Παδοῦης.

πάλιν πρὸς μέγα ὄφελος αὐτῆς. Καὶ ἐφθόνησαν μὲν αὖθις ἄλλοι σπουδαῖοι ἀντίζηλοι τὴν ἔκτακτον ταύτην ἀνάπτυξιν καὶ πρόοδον τῆς ζηλευτῆς πόλεως καὶ ἴδη τὸ 1228 ἡ κοινότης τῶν Βερκελλῶν δι' ἐπίτηδες ἀπεσταλμένων προσεπάθησε νὰ πείσῃ τοὺς πολυαρίθμους εἰς αὐτὴν συρρεύσαντας πανεπιστημιακοὺς σπουδαστάς, πλὴν τῶν Ἰταλῶν, τοὺς Γάλλους, Ἀγγλοὺς, Νορμανδοὺς, Προβιγγιανούς, Ἰσπανοὺς, Καταλανοὺς νὰ μετοικήσουν εἰς Βερκέλλας, ὑπισχνούμενοι εἰς αὐτοὺς εὐνοϊκωτέρους ὄρους. Ὑπισχοῦντο δηλονότι νὰ παράσχουν εἰς αὐτοὺς πεντακόσια κατάλληλα κατάλύματα μὲ μικρὸν ἐνοίκιον, νὰ καταθέσουν δεκακισχιλίας λιρῆτας Πανίας εἰς Τράπεζαν δημοσίαν πρὸς ὑποστήριξιν τῶν

μαθητῶν διὰ μετρίου τόκου, νὰ πληρώσουν τὸν μισθὸν ἐνὸς καθηγητοῦ τῆς θεολογίας καὶ τριῶν τοῦ ἀστικοῦ δικαίου, τεσσάρων ἄλλων ὡσαύτως τῆς νομικῆς καὶ τῶν τῆς ἱατρικῆς, τῆς διαλεκτικῆς καὶ τῆς γραμματικῆς, ἀφήνοντες τὴν ἐκλογὴν αὐτῶν εἰς τὴν ἀπόφασιν τῶν τότε ἀρχηγῶν τῶν σπουδαστῶν, τῶν ρεκτώρων λεγομένων, νὰ πληρώσουν τέλος τὸν μισθὸν δύο ἀντιγραφῶν καὶ τοιαῦτ' ἄλλα.

· Ἄλλ' οἱ Πατατιανοὶ πολῖται ἀνθαμιλλώμενοι πρὸς τὰς μεγάλας ταύτας γενναιοδωρίας προσέφεραν ὄρους ἄλλους εὐνοϊκωτέρους καὶ οὕτω κατ' οὐδὲν ἐμειώθη ἡ καταπληκτικῶς ταχέως κατὰ τοὺς τότε ἐθνουσιώδεις πόλεων καὶ ἰδιωτῶν καὶ μεγάλους ἐν γένει διὰ τὴν τέχνην καὶ ἐπιστήμην δημιουργικούς καιροὺς κτηθεῖσα δόξα τῆς Παδοῦης. Εὐθύς δὲ πάλιν μετὰ τὴν πρώτην ἐποχὴν τῆς κολοσσιαίας ἀναπτύξεως τοῦ Πανεπιστημίου της, κατὰ τὰ πρῶτα ἀμέσως ἔτη τοῦ ΙΔ' αἰῶνος καὶ ἀκριβῶς τὸ 1318, ἡ «Πατατιανὴ Δημοκρατία», ἐκλέγουσα Προστάτην ἑαυτῆς καὶ Κυβερνήτην καὶ Καπιτᾶνον τὸν Giacomo da Carrara, ἠξίωσε παρ' αὐτοῦ νὰ προστατεύῃ ἰδιαιτέρως τοὺς καθηγητὰς καὶ μαθητὰς καὶ νὰ προάγῃ τὴν δόξαν καὶ τὸ ἀξίωμα τοῦ Πανεπιστημίου. Ὅπερ καὶ ἐπραξεν ἐκεῖνος καὶ οἱ διάδοχοί του κατόπιν.

*
* * *

Ἐπιπλέον κατὰ τὴν πρῶτόγονον ταύτην ἤδη πανεπιστημιακὴν ἐποχὴν τῆς Παδοῦης μεταξὺ τῶν σπουδαστῶν τόσων ἄλλων ἐθνότητων εὐρωπαϊκῶν δὲν ἔλειψαν καὶ οἱ Ἕλληνες εἶνε ἀναμφισβήτητον. Ἡ Βασιλεύουσα ἑλληνικὴ πόλις, ἡ Κωνσταντινούπολις, εἶχε παύσῃ ἐπὶ ἱκανὸν χρόνον νὰ εἶνε τοιαύτη, καὶ ὅτε δὲ ἀνέλαβαν οἱ Παλαιολόγοι τὸ συντετριμμένον βυζαντινὸν σκήπτρον, τὸ ἀξίωμά της δὲν ἦτο πλέον τὸ παλαιόν. Dominante, καθὼς ἔλεγον οἱ Ἴταλοί, ἦτο Ἡ Ἀρχουσα ὄντως πόλις διὰ μέγα μέρος τῆς Ἑλλάδος ἦτο ἡ Βενετία. Ἀρχουσα, κυβερνῶσα δυνατὰ καὶ σοφὰ συνάμα, ὅπως ἄρχισαν νὰ εἶνε δυνατώτεροι καὶ σοφώτεροι ἐνταυτῷ πολιτικῶς καὶ ἄλλως οἱ Δυτικοὶ ἐν γένει ἤδη ἀπὸ

τὰ τέλη τοῦ ΙΑ', καὶ ἰδιαιτέρως ἀπὸ τὸν ΙΒ' καὶ ΙΓ' αἰῶνα οἱ Βενετοὶ πρὸ πάντων. Οἱ Ἕλληνες ἐννοεῖται ἔλαβον ἀμέσως τὴν θέσιν των εἰς τὸ νέον πολιτικόν, κυβερνητικόν καὶ κοινωνικόν σύστημα, ὅπως ἤρμοξεν εἰς τὴν τέως ἐθνικὴν ὑπεροχὴν των καὶ ὑπηγόρευε τὸ ἀνώλεθρον ἐπιχειρηματικὸν καὶ προοδευτικὸν πνεῦμα τῆς φυλῆς των. Ἡ Βενετία ἔγινε τὸ νέον κέντρον των καὶ ἡ Ἰταλία ἐπλημμυρεῖτο ἀπὸ Ἕλληνας. Ἡ παρὰ τὴν λιμνοθάλασσαν ὁμως καὶ τοὺς λιμένας αὐτῆς κειμένη πόλις Πάδουα δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ μὴν ἐλύσῃ καὶ αὐτὴ τοὺς εὐκινήτους, νοήμονας καὶ δραστηρίους νεήλυδας ἀνθρώπους πρὸς τὰς πηγὰς τῆς νέας πνευματικῆς ζωῆς, εἰς τὴν ὁποίαν ἄλλως αὐτοὶ εἶχαν ἔτι νὰ προσφέρουν ἐπίσης τὰ ἰδικά των μεγάλα κεφάλαια, παρεχόμενα ἤδη ἀφθόνως καὶ εἰς πᾶσαν τὴν λοιπὴν Ἰταλίαν. Ἀντιλαμβανόμεθα ἄλλως αὐτὸ καὶ ἐξ ὄρισμένων δεδομένων. Οἱ σπουδασταὶ τοῦ Παταυιανοῦ Πανεπιστημίου, διαιρούμενοι ἤδη διὰ τὴν προέλευσίν των εἰς τοὺς «Ἐντεῦθεν τῶν Ἀλπεων» καὶ εἰς τοὺς «ὑπεραλπεῖους», κατενέμοντο καὶ κατὰ «Ἐθνη» ἔχοντα τοὺς ἰδίους ἕκαστον «Ἡγέτας». Μεταξὺ τῶν Ἐθνῶν τούτων εἶνε καὶ οἱ Oltramarinī ἦτοι οἱ ὑπερόντιοι, εἰς τοὺς ὁποίους κατελέγοντο οἱ Ἕλληνες, οἱ Ἰσῆριοι οἱ Δαλμάται, οἱ Ἰλλυριοί, οἱ Σικελοί. Ἦδη δὲ ἀπὸ τοῦ 1260, ὅτε Πρύτανις τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Παδούης εἶχεν ἐκλεχθῆ ὁ Ἰσπανὸς Gosaldo, καὶ δὴ ὡς πρῶτος πρύτανις «ἀμφοτέρων τῶν Πανεπιστημίων» ἦτοι τοῦ τῶν νομικῶν (legisti) καὶ τοῦ τῶν φιλοσόφων ὁμοῦ καὶ μαθηματικῶν, ἰατρῶν, φιλολόγων, θεολόγων (artisti), τὰ ὁποῖα κατόπιν τὸ 1399 πάλιν ἐχωρίσθησαν ἕνεκα διενέξεων καὶ συνεκρότησαν δύο χωριστά, διοικούμενα ἑκάτερον καθ' ἑαυτό, ἀλλὰ μὲ ὑπεροχὴν τινὰ πάντοτε τοῦ τῶν νομικῶν (supremazia!) — ἤδη λέγω τὸ 1260 συνελέγησαν καὶ ἐτακτοποιήθησαν οἱ ἀρχαῖοι σχολικοὶ κανονισμοὶ καὶ διὰ προσθήκης νέων συνεκροτήθη ὁ Γενικὸς ὄργανισμὸς τοῦ Πανεπιστημίου, καθὼς ἔτι τινὰ πρότερον εἶχε φρονίσῃ ὑπὲρ ἑαυτοῦ περὶ τούτου καὶ τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Βολωνίας.

Τότε λοιπὸν ἐκανονίσθησαν καὶ τὰ τῶν «Ἐθνῶν» ἐν αὐτῷ

δικαιώματα καὶ προνόμια καὶ ἡ τῶν καθ' ἕκαστα ἐν αὐτοῖς διοικήσεις, καὶ τὰ τῶν ὑπερποντίων ἐπομένως. Τὸ 1393 μάλιστα λέγεται ὠρισμένως εἰς τὰ παλαιὰ εὐρετήρια ὅτι ὁ Πέτρος (Garitano) (δὲν ἤξεύρω πῶς ἐλέγετο ἑλληνιστὶ ἀκριβῶς τὸ ὄνομα τοῦτο), Ἕλλην ὀρθόδοξος βεβαίως, γεννηθεὶς ἐν Λευκοσίᾳ τῆς Κύπρου, μετοικήσας εἰς Βενετιάν καὶ ἀσκήσας ἐκεῖ ἐπικερδῶς τὸ τοῦ ἐμπόρου ἐπάγγελμα, ὥρισε διὰ διαθήκης νὰ ἐξοδεύωνται ἐκ τῶν εἰσοδημάτων του διακόσια δουκάτα χρυσᾶ κατ' ἔτος πρὸς συντήρησιν τεσσάρων Κυπρίων σπουδαστῶν ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Παδοῦης, εἰς ἐκ τῶν ὁποίων ὄφειλε νὰ γίνῃ διδάκτωρ τῆς θεολογίας, εἰς τῶν νομικῶν, οἱ δὲ δύο ἄλλοι τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς ἰατρικῆς, λαμβάνοντες ἕκαστος ἀνὰ πενήτηντονα χρυσᾶ δουκάτα κατ' ἔτος, ποσὸν ὅπερ κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους ἀντεστοίχει πρὸς τὸ ἀναγκαῖον διὰ τὴν συντήρησιν ἑνὸς ἀκαδημαικοῦ πολίτου. Ὁ Κύριος οὗτος συνέταξε τὴν διαθήκην του ὀλίγας ἡμέρας πρὶν ἀποθάνῃ εἰς τὴν γενέτειράν του Λευκοσίαν. Τὰ χρήματά του, πεντακισχίλια δουκάτα χρυσᾶ, κατέθεσεν εἰς τὴν Βενετιάν, καὶ τὴν φροντίδα τῆς διαχειρίσεως αὐτῶν εἶχαν οἱ αὐστηρότατοι καὶ ἀκριβέστατοι εἰς ὅλα, καὶ τὰ ἐλάχιστα, καθὼς ἐβεβαίωθην ἀπὸ τὴν ἀνάγνωσιν τῶν κατὰ διαφόρους ἐποχὰς ἐπισήμων σχετικῶν ἐγγράφων, δόγμαί τῆς Βενετίας. Ἄλλ' ἔνεκα τῆς ὑπὸ τὴν φρικτὴν τουρκικὴν τυραννίαν καταστάσεως τῆς νήσου, τὸ 1752 παραδείγματος χάριν κατὰ τι σημεῖωμα, δὲν ὑπῆρχε Κύριος σπουδάζων ἐν Παδοῦῃ.

Ἄλλ' ὁ φιλόπατρις οὗτος ἀνὴρ καὶ τῆς ἐπιστήμης λάτρης δὲν ἦτο βεβαίως ὁ πρῶτος ἔμπορος ἐν Βενετιᾷ πλουτήσας Κύριος, οὔτε οἱ ὑπότροφοι αὐτοῦ ἦσαν οἱ πρῶτοι Κύριοι φοιτηταὶ τοῦ πανεπιστημίου τῆς Παδοῦης. Τὸ Πανεπιστήμιον τοῦτο εἶχεν ἐξάπαντος γνωρίσῃ καλῶς πρὸ πολλοῦ καὶ Κυπρίους ὄχι ὀλίγους — μεταξὺ τῶν Ὑπερποντίων ὀνομάζονται ἐνίοτε πρῶτοι οἱ Κύριοι, ἀντὶ τῶν Ἑλλήνων καθόλου, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἀλλαχοῦ πάλιν εἰς μεταβεβλημένους καιροὺς πρωτίστως καὶ κερδίως ἐννοοῦνται οἱ ἐκ τοῦ «Βασιλείου» τῆς Κρήτης, οἱ Κρητῆς δηλονότι καὶ «Νησιῶται», καὶ ἰδιαίτερος πάλιν οἱ Ἑπτανήσιοι — καὶ μετὰ τῶν Κυ-

πρίων και τούς πανταχόθεν βεβαίως Ἑλληνας. Τὸ ρεῦμα τῶν εἰς τὴν Ἀσίαν μετακινουμένων Ἑλλήνων ἦτο μέγα. Καὶ μεταξὺ ἔτι διαφόρων ἄλλων εὐρωπαϊκῶν «Ἐθνῶν» (Nationes) τοῦ ἀνωτάτου παιδευτηρίου τοῦ Παταναίου καταλέγονται Ἑλληνες, διότι ἀναμφιβόλως εἶχον ἐγκατασταθῆ ποτε αὐτοὶ ἢ οἱ πατέρες των εἰς τὰς δυτικὰς χώρας καὶ εἰς τοὺς κατοίκους αὐτῶν πλέον περιελαμβάνοντο. Τὸ δὲ παράδειγμα τῶν εἰς τὴν Dominante διὰ παντοίους λόγους διοικητικούς, δικαστικούς, ἐμπορικούς, συναλλαγῶν ἄλλων ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς αὐτῆς ἐπικρατείας πηγαινοερχομένων ἢ διαρκέστερον καὶ μονίμως ἐκεῖ ἐγκαθισταμένων ἤσκει βεβαίως τὴν ἐπιρροήν του καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν ὁμογενῶν. Γνωρίζομεν ἐκ διαφορῶν ἐποχῶν τῆς ἱστορίας πολὺ καλὰ τοὺς ἀνθρώπους τῆς φυλῆς μας, ὥστε νὰ δυνάμεθα νὰ χαράξωμεν εὐκόλως καὶ ἀσφαλῶς τὴν εἰκόνα των καὶ διὰ κάθε ἄλλην ὁμοίαν. Ὁ ἱστορικός Tomasini (1654) εἰς τὰ χρονικά τοῦ Παταναίου Πανεπιστημίου ἐν κεφαλαίῳ 18^ῳ de Transmarinis *sive Grecis* (σημειωθῆτω καὶ ἡ ἐξήγησις αὐτῆ περὶ τοῦ ἀληθινοῦ Ὑπερποντίου «Ἐθνους» μεταξὺ τῶν Παταναίων σπουδαστῶν) ὁμιλεῖ περὶ τῶν Ἑλλήνων ὡς ἐξῆς περίπου: οὐδὲ δύναμαι ν' ἀποσιωπήσω τὸν ζῆλον τῶν ἀνδρῶν τοῦ Γένους τούτου, διότι ἐνῶ διὰ τοῦ Τυρρηνηκοῦ πελάγους χωρίζονται ἐκ τῆς χώρας ταύτης, ὅμως ἀπὸ τὴν πέραν τῶν θαλασσῶν πατρίδα των σπεύδουν νὰ λατρεύσουν τὴν κόνιν τοῦ Ἀντήνορος καὶ τῶν προγόνων αὐτοῦ εἰς τὸ «ἐμπόριον» τοῦτο τῶν ἐπιστημῶν, ἀνταπαιτοῦντες ἀπὸ τοὺς Λατίνους τὴν λάμπριν τῆς ἀρχαίας παιδείας οἷ τε ἄλλοι ἐξ αὐτῶν τῶν εἰς τὴν Δημοκρατίαν τελούντων καὶ ὅσοι εἰς τὸν ζυγὸν τῶν Ὀθωμανῶν ὑπόκεινται.

*
*
*

Ἐλάχιστον μετὰ τὴν ἐποχὴν, περὶ ἧς λαλοῦμεν, ἄλλος Κύπριος πάλιν, ἀρχιεπίσκοπος αὐτὸς τῆς Λευκοσίας, ἀφιερώνει τὴν περιουσίαν του πρὸς ἐκπαίδευσιν νέων Κυπρίων εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Παδούης. Ὁ Tomasini τὸν ἀποκαλεῖ Λίβιον Ποδοκάταρον. Ὁ Σάθας ἐν σελίδι 277 τῆς Ν. Φ. ὀνο-

μάζει τινὰ Λουδοκῖκον Ποδοκάταρον γεννηθέντα ἐν Κύπρῳ περὶ τὸ 1430, ἐκπαιδευθέντα δὲ εἰς τὸ πανεπιστήμιον τοῦτο καὶ πρῦτανιν αὐτοῦ μάλιστα γενόμενον. Ἄλλ' αὐτὸς μετέστη ἀργότερα ἐν Ρώμῃ εἰς τὸν καθολικισμόν, ὠνομάσθη ἐπίσκοπος Καπύης καὶ ἀκολούθως προήχθη εἰς Καρδινάλιον. Δὲν ἐξετάζω τώρα ποίαν ὁ Λουδοβίκος οὗτος ἔχει σχέσιν πρὸς τὸν Λίβιον Ποδοκάταρον. Τὸ αὐτὸ πρόσωπον δὲν φαίνεται ὅτι εἶνε ἀμφοτέροι. Ἄλλου ὁ ἀρχιεπίσκοπος Κύπριος εὐεργέτης τοῦ Γένους ὀνομάζεται Ποδοκαθάρσιος καὶ τάφος Ποδοκαθαρίου σώζεται ἐν Ρώμῃ, ἐν ἐκκλησίᾳ Santa Maria del Popolo. Ἄλλὰ παρερχόμενος ἐδῶ τὴν ἐξακριβώσιν τῆς λεπτομερείας ταύτης (ἄξιον προσοχῆς εἶνε καὶ τὸ ἐπώνυμον τοῦ Κυπρίου τούτου· μήπως ἔχη σχέσιν τινὰ μὲ τὸ Κάταρον τῆς Δαλματίας, ὡς μοι εἶπεν ὁ μεσαιωνοδίφης κ. William Miller; διότι καὶ τὸ προτιθέμενον Pod δύναται νὰ εἶνε σλαβικόν), λέγω μόνον ὅτι ἡ εὐθὺς ἀπὸ τοῦ 1400 περίπου ἀρχομένη ἐποχὴ εἶνε ἡ τῆς μεγίστης ἀνθήσεως τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Παδούης, ὅποτε καὶ πληθύνονται πλέον πολὺ, εἰς ἑκατοντάδας ἀνερχόμενα, τὰ ὀνόματα τῶν Ἑλλήνων αὐτοῦ σπουδαστῶν, πολλαπλασιάζονται δὲ καὶ τὰ ὑπὸ Ἑλλήνων παρὰ τῇ ἐπιστημονικῇ μητρὶ καὶ τροφῷ ἰδρυθέντα κολλέγια.

Τὸ 1406 ἡ Πάδουα παρεχωρήθη εἰς τὸν Δόγην τῆς Βενετίας ἀπὸ τὸν καρδινάλιον Zabarella. Διὰ θεσπίσματος δὲ τοῦ 1407 ἡ Γαληνοτάτη Δημοκρατία ὥρισεν ἵνα τὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Παταυίου μείνη τὸ μόνον εἰς τὸ κράτος τῆς. Οἱ πολῖται καὶ οἱ ὑπήκοοί τῆς—ποῖοι δὲ ἄλλοι κατὰ πρῶτον λόγον παρὰ οἱ Ὑπερόντιοι, οἱ Ἑλληνές τῆς; αὕτη ἡ *natio ne sempre amata*, καθὼς ἀναγινώσκειται εἰς δύο τοῦ δόγη Aloysio Contareno ἔγγραφα—δὲν εἶχαν ἀνάγκην πλέον οὔτε συμφέρον νὰ μεταβαίνουν ἀλλαχοῦ μᾶλλον πρὸς παίδευσιν παρὰ εἰς τοῦτο, διὰ τὸ ὅποιον ἄλλως ἢ σοφῇ Βενετικῇ κυβέρνησις ἐπραξε τώρα τὰ πάντα ἵνα διατηρήσῃ αὐτὸ εἰς ὑψίστην ἀκμὴν. Αὐτοκράτορες καὶ βασιλεῖς καὶ Ποντίφικες μαθητεύουσιν εἰς αὐτό. Ἐπίσκοποι καὶ ἄλλα πρόσωπα, τιμηθέντα μάλιστα διὰ τοῦ διδακτορικοῦ διπλώματος, ἔτι δὲ καθηγηταὶ πρῶην ἐν ἄλλοις πανεπιστημίοις,

ἐνεγράφοντο εἰς αὐτὸ ἐν τῇ ιδιότητι ἁπλῶν μαθητῶν. Ὁ πάπας Γρηγόριος δέκατος ὑπέβαλεν εἰς τοὺς νομικοὺς αὐτοῦ τοὺς κανόνας συνόδου τινὸς πρὸς κρίσιν, καὶ ὁ Ἐρρικός ὄγδοος τῆς Ἀγγλίας ἔμελλε μετ' οὐ πολὺ ν' ἀναθέσῃ εἰς τὴν ἀπόφασιν αὐτῶν τὸ ζήτημα τοῦ διαζυγίου τοῦ ἀπὸ τὴν Αἰκατερίνην τῆς Ἀραγώνης. Τὸν 15' αἰῶνα ἔμελλεν ἐν γένει νὰ λάμψῃ πολὺ ἡ σχολὴ αὐτῆ τοῦ δικαίου καὶ ὁ μέγας Γαλιλαῖος ἐν τῷ αὐτῷ πανεπιστημίῳ ὡς καθηγητῆς ν' ἀνοίξῃ τὴν νέαν λαμπρὰν ὁδὸν εἰς τὰς ἐπιστήμας καθόλου, πρὶν κληθῆ ὀλίγον ὕστερα εἰς τὴν Φλωρεντίαν. Ὁ περίφημος τοῦ προτεσταντισμοῦ προστάτης βασιλεὺς Γουσταῦος Ἀδόλφος τῆς Σουηδίας ἐμαθήτευσεν ἐδῶ, καὶ ὁ ἥρωας Πολωνὸς βασιλεὺς, ὁ σῶσας τὴν Βιέννην ἀπὸ τοὺς Τούρκους Ἰωάννης Σομπιέσκυ ὡσαύτως, καὶ ὁ μέγας ἀκόμη τῆς Ἀγγλίας δικιτῶρ Ὀλιβιέρος Κρόμουελ. Ὁ Γάλλος συγγραφεὺς Montaigne ὁμιλεῖ μετὰ θαυμασμοῦ περὶ τοῦ λαμπροῦ βίου τῶν εὐγενῶν σπουδαστῶν τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Παδούης, οἱ ὅποιοι προσήρχοντο εἰς αὐτὸ ἐκ πασῶν τῶν εὐρωπαϊκῶν χωρῶν—ὄχι καὶ τόσον πολὺ βέβαια διὰ νὰ σπουδάσουν· ἀλλ' οἱ λαμπροὶ χοροὶ καὶ αἱ μεγαλοπρεπεῖς ἱππηλασίαι καὶ οἱ ἄλλοι περιδόξοι ἱπποτικοὶ ἀγῶνες, εἰς τοὺς ὁποίους οὗτοι εὗρισκον τὴν ὑψηλὴν τῶν διασκέδασιν, ἦτο δυνατόν νὰ παρέχωνται εἰς τοὺς ξένους ἐνταῦθα μόνον ἕνεκα τῆς Πανεπιστημιακῆς ἀκμῆς καὶ φήμης τῆς πόλεως. Αἱ ἀσχολίαι καὶ ἐπιδείξεις αὗται ἐνὸς μεγάλου μέρους τῆς ἀκαδημαϊκῆς νεότητος ἀπῆτουν ὡς εἰκὸς μεγάλας δαπάνας καὶ προϋπέθεταν πλουσίους εὐγενεῖς σπουδαστάς. Ἀλλὰ τοῦτο ἀκριβῶς πάλιν ἀποδεικνύει πόσον ἐνάμιλλοι πρὸς τοὺς γόνους ὑψηλῶν ἀριστοκρατικῶν οἰκογενειῶν Εὐρωπαϊοὺς τούτους ἦσαν οἱ Ἕλληνες, καθὸ μετέχοντες τῶν αὐτῶν ἀριστοκρατικῶν ἀγῶνων καὶ πολυτελεσιτάτων ἐπιδείξεων, ἤδη δὲ καὶ τῶν ἀκαδημαϊκῶν ἀνωτέρων ὑπηρεσιῶν, ἐκ τῶν ὁποίων δύο-τρεῖς παραδείγματος χάριν, τιμητικώταται καὶ περιζήτητοι διὰ τοῦτο, ἦσαν καὶ πολὺ δαπανηραί, προσिताὶ ἐπομένως μόνον εἰς τὰ πολὺ διακεκριμένα κοινωνικῶς καὶ πλουσιώτατα πρόσωπα, ὅπως ἦσαν

αἱ τῶν «Ἡγέτων» τῶν πανεπιστημιακῶν «Ἐθνῶν» ἢ τῶν «Συμβούλων» καὶ «Συνδίκων» τῶν ἐκ μέρους τῶν ὁμάδων τούτων μετεχόντων τῆς τοῦ Πανεπιστημίου διοικήσεως ὁμοῦ μετὰ τοῦ Πρυτάνεως καὶ τῶν καθηγητῶν αὐτοῦ. Πλήθος πολὺ ὀνομάτων Ἑλλήνων εἶνε ἀναγεγραμμένον εἰς τὴν σειρὰν τῶν τοιαῦτα καὶ ἄλλα ὅμοια ἀξιώματα περιβληθέντων, καθὼς μαρτυροῦν αἱ ἐν ταῖς στοαῖς τοῦ Πανεπιστημίου σωζόμενα σχετικαὶ ἐπιγραφαὶ τοῦ 15' αἰῶνος καὶ ὕστερον ἔτι. Οἱ Ἕλληνες, καὶ ἰδίως πλέον οἱ Κρηῖτες καὶ οἱ Ἑπτανήσιοι, εἶνε πολυάριθμον, ἰσχυρὸν λίαν καὶ περιλάμπρον πανεπιστημιακὸν στοιχεῖον ἐν τῇ πόλει, ἐξ ὧν πολλοὶ καὶ μὲ τὸ διακριτικώτατον καὶ χαρακτηριστικώτατον ὄνομα: *nobiles* καὶ *equites* προσεπικαλοῦνται.

*
* *

Ἄλλ' ἐξέχουσαν θέσιν ἐν αὐτῇ κατέχουν οἱ Ἕλληνες κατὰ τὴν ἐνδοξοτέραν ὑπερτριακοσιετῆ περίοδον ταύτην τῆς ἀκμῆς τοῦ Πανεπιστημίου τῆς ὅχι μόνον ὡς σπουδασταὶ αὐτοῦ. Καὶ τὰς καθηγητικὰς τοῦ καθέδρας ἀνέρχονται ὡς φιλόλογοι, φιλόσοφοι, ἰατροὶ καὶ νομικοὶ ἀρκετοὶ ἐξ αὐτῶν. Ὁ Σάβας παρέχει μακρὸν κατάλογον πλὴν τῶν μαθητῶν καὶ καθηγητῶν ὁμοῦ τοῦ Παταυιανοῦ Πανεπιστημίου, παραλαμβάνων τὰς εἰδήσεις ἐκ τῶν τότε συγγρόνων ἱστορικῶν, τοῦ Ἑλληνοῦ Νικολάου Κομνηνοῦ Παπαδοπούλου (1724), τοῦ Tomasini καὶ τοῦ Facciolati, ἂν καὶ γενικῶς μᾶλλον καὶ ἀπροσδιορίστως εἰς τὰς λεπτομερείας. Τὸ θέμα ἀξίζει διὰ τοῦτο νὰ διευκρινηθῇ ὑπὸ τινος ἰδιαιτέρως κάπως καὶ ἀκριβέστερον, καθὼς καὶ τόσα ἄλλα σχετικὰ πρὸς ὅσα ἐδῶ ἀναφέρω, ἂν ἤθελεν εὐρεθῆ τις Ἕλληνη συνεχιστὴς τῶν ἐπιμελῶν σπουδῶν τοῦ ἀοιδίμου Σάβα. Ἐγὼ ἐνθυμίζω ἐδῶ τινὰ μόνον ὀνόματα, ὅσα ὑπέπεσαν εἰς τὴν προσοχήν μου, καθόσον ἔσχον τὴν εὐκαιρίαν ν' ἀποβλέπω ἀπλῶς καὶ μόνον εἰς ἐξακρίβωσιν τῶν περὶ τὸν Κωιτοῦνιον διὰ τῶν εἰς τὸ ἴδρυμά του ἀναφερομένων ἐγγράφων. Καὶ δὴ αὐτὸς οὗτος ὁ Κωιτούνιος, καθὼς ἐμνήσθη

άνωτέρω, υπῆρξε διάσημος καθηγητὴς τῆς φιλοσοφίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῆς Παδοῦης, ἀφοῦ ἐπὶ δεκατρία ἔτη προηγουμένως εἶχε διδάξῃ τὰ ἑλληνικὰ γράμματα καὶ τὴν φιλοσοφίαν ἐν τῷ τῆς Βολωνίας. Ἰκανῶς δὲ πρὸ αὐτοῦ ἐν Παδοῦῃ εἶχε διδάξῃ ὁ Κύπριος Βενέδικτος Φλαγγίνης τὸ 1583, καὶ μετ' αὐτὸν ὁ Παπαδόπουλος, Κρής οὗτος, ὁ Κρής ὡσαύτως Νικόλαος Καλλιάρχης τὸ 1678, ὁ Κύπριος αὐτῆς Ἰωάννης Σιγάλας (Cicala), ὁ Ἰωάννης Μοροζίνης Κρής πρὸ τοῦ Σιγάλα, ὁ Γεώργιος Καλαφάτης Κρής, ἀλλὰ καὶ ἄλλοι ἴσως. Ὁ τελευταῖος οὗτος ἀνῆκεν ἐξάπαντος εἰς τὴν ἰατρικὴν σχολήν. Ὁ Παπαδόπουλος δὲ εἶνε ὁ προαναφερθεὶς συγγραφεὺς τῆς *historia Gymnasii Patavini*, τουτέστι τοῦ Παταυιανοῦ Πανεπιστημίου, διότι οὕτως ἐλέγοντο τότε, «γυμνάσια» δηλαδὴ καὶ «ἀρχιγυμνάσια», τὰ Πανεπιστήμια, καθὼς *litterariae Palaestrae*, τοῦ ὀνόματος ληφθέντος ἐκ τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος καθ' ἣν τὰ γυμναστήρια ἦσαν καὶ τοῦ πνεύματος κονίστραι, ἀφοῦ δὲν ἔλειπαν ἐξ αὐτῶν καὶ διδάσκαλοι *doctissimi disciplinarum omnis generis praeceptores*.

*
* *

Τὰ κολλέγια δὲ τὰ ὑπὸ Ἑλλήνων καὶ χάριν τῆς ἑλληνικῆς νεότητος ἰδρυόμενα, τῶν ὁποίων ἡ ἐμφάνισις ἀπὸ τοῦ 1393 ἤδη ἱκανῶς δεικνύει ποίαν σημασίαν κατέλαβεν ἀμέσως, εἰς τὸν μεταβυζαντινὸν ἐθνικὸν μας βίον, ὡς πνευματικὴ αὐτοῦ ἐστία ἢ Πάδουα, εὐδοκιοῦν καὶ αὐξάνουν τώρα πρὸ πάντων πολὺ. Τὸ 1565 ὁ ἀρχιεπίσκοπος Κερκύρας Ἰάκωβος Κόκκος (Giacomo Cocco γράφεται τὸ ὄνομα ἰταλιστί) διὰ διαθήκης του τῆς 14 Φεβρουαρίου τοῦ ἔτους τούτου ἰδρύει εἰς τὸ Borgo Vignali τῆς πόλεως κολλέγιον διὰ τέσσαρας ἢ περισσοτέρους νέους σπουδαστὰς Κερκυραίους, μὲ τὸ εἰσόδημα πέντε χιλιάδων χρυσῶν δουκάτων, τὸ ὁποῖον θὰ ἐχρησίμευεν διὰ τὴν κατοικίαν καὶ συντήρησιν αὐτῶν κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν σπουδῶν των εἰς τὸ Πανεπιστήμιον. Ἡ ἐκλογή ὠρίσθη νὰ γίνεταί διὰ πτωχοῦς

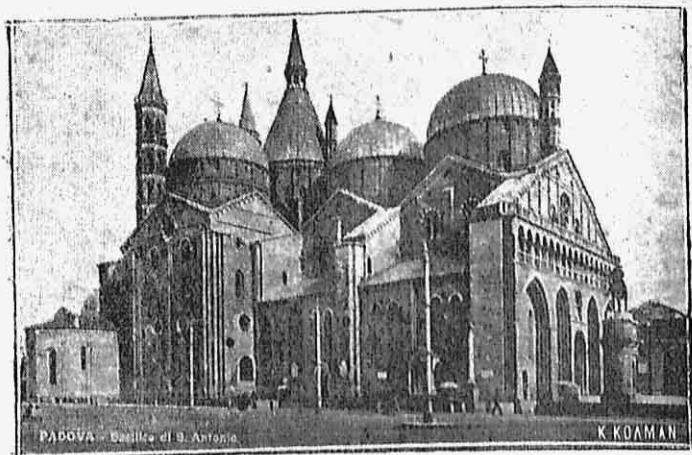
εὐγενεῖς (πατριάρχους), καὶ κατὰ τὸ δυνατόν ἐκ τῆς οἰκογενείας Κόρκων, ὑπὸ τοῦ capitolo dei Canonici τῆς Παδούης. Ὁ ἀρχιεπίσκοπος λοιπὸν ἦτο τοῦ καθολικοῦ δόγματος. Ἄλλ' ἢ μετástasis εἰς αὐτὸ πολλῶν Ἑλλήνων καὶ μάλιστα τῶν ἐν τῷ παλικῷ ἑλληνικῷ κολλεγίῳ τῆς Ρώμης τὴν πρώτην των ἐκπαίδευσιν λαμβανόντων εἶχε πρὸ πολλοῦ εἰσέλθῃ εἰς τὰς συνηθείας ἢ τὰς ἀπαιτήσεις τῶν καιρῶν. Αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ δὲν εἶναι ἔργον μου ἐδῶ νὰ ἐξετάσω τὸ ζήτημα τοῦτο, κατὰ τὴν ὀρθόδοξον δηλονότι ἐθνικοπολιτικὴν κρίσιν μας, διότι οἱ λόγιοι ἄνδρες, εἰς οὓς ἀποβλέπω, δὲν συνέχεον τὴν ἀποκρουστικὴν ταύτην δι' ἡμᾶς πάντας σήμερον, καὶ διὰ τοὺς κατὰ πολὺ πλείστους τῶν τότε, ἀλλαξοπιστίαν μὲ τὸ εἰλικρινές ἐθνικόν των αἴσθημα ἦσαν καὶ παρέμειναν θερμοὶ καὶ ἄγνοοι Ἕλληνες. Τὸ 1598 δὲ ἀκολουθεῖ ἡ ἴδρυσις τοῦ κολλεγίου τοῦ ἐπισκόπου Ρεθύμνης Κρήτης (ὀρθοδόξου τούτου) Γερασίμου Παλαιόκαπα ἢ Παλαιοκάππα. Τὰ εἰς τὴν ἴδρυσιν καὶ λειτουργίαν τοῦ κολλεγίου τούτου ἀναφερόμενα ἔγγραφα εἶνε κατατεταγμένα ὁμοῦ μὲ τὰ τοῦ Κωιτουνείου εἰς τὰς τέσσαρας συναγωγὰς τοῦ παλαιοῦ ἀρχείου τοῦ Πανεπιστημίου Παδούης τὰς ὑπ' ἀρ. 605, 606, 696, 732 καὶ διὰ τοῦτο ἐν τοῖς περὶ τοῦ Κωιτουνείου θὰ γίνῃ καὶ περὶ αὐτῶν περισσότερος λόγος. Ὑπῆρξεν ὁμοῦ τὸ τοῦ Παλαιόκαππα ἢ ἄλλως καὶ Collegio Greco di San Giovanni λεγόμενον τοῦτο κολλέγιον σπουδαιότατον. Ὁ διαθέτης ὥρισεν αὐτὸ διὰ εἰκοσιτέσσαρας νέους Ἕλληνας ἤτοι διὰ δώδεκα ἐκ τοῦ «Βασιλείου Κρήτης» (Regno di Candia, Regnum Cretense) καὶ δώδεκα Ἑπτανησίων. Ἔως σήμερον διὰ τὴν θέσιν εἰς τὴν ὁποίαν κατ' ἀρχὰς ἔκειτο παρὰ τὸν ποταμὸν ἐν Παδούῃ, πλατεῖα καὶ μεγάλη παρόχθιος λεωφόρος καλεῖται Riviera Paleocarpa, ἔνθα καὶ ἡ νῦν σιδηρᾶ, τότε ξυλίνη γέφυρα (ad pontem ligneum). Τὴν περὶ αὐτοῦ δὲ φροντίδα μετὰ πάσης στοργῆς καὶ ἀόκνου ἐποπτείας ἀνέλαβεν εὐθὺς αὐτὴ ἡ Βενετικὴ κυβερνήσις διὰ τῆς περιδόξου ἀρχῆς τῶν τριῶν Riformatori dello Studio di Padova (καὶ τὸ Studio εἶναι συνώνυμον τοῦ Gymnasio), οἵτινες τὸ 1517 ἐγκαθιδρυθέντες ἀπὸ

ἐκλεξίμους τῶν ὑψίστων μόνον ἀριστοκρατικῶν τῆς Βενετίας οἰκογενειῶν ὄριζαν καὶ διηύθυναν προσωπικῶς πάνθ' ὅσα, καὶ τὰ μικρότατα, ἀπέβλεπαν εἰς τὰ τοῦ Πανεπιστημίου οἰκονομικά, διοικητικὰ καθόλου, πνευματικὰ καὶ ἠθικὰ συμφέροντα καὶ ἅμα τὰ τῶν κολλεγίων τοιαῦτα. Τόσον περιφανεῖς ἦσαν οἱ ἄνδρες οὗτοι, ὥστε ἐξ αὐτῶν πολλοὶ ἐπὶ τρεῖς αἰῶνας ἐξελέχθησαν Δόγαι τῆς Γαληνοτάτης Δημοκρατίας.

* *

Ὅχι πολὺ κατόπιν τὸ 1653, ἦλθε νὰ προστεθῇ εἰς τὰ ἀνωτέρω κολλέγια τὸ τοῦ Ἰωάννου Κωττουνίου. Θεσσαλονικεὺς λέγεται οὗτος εἰς τὰς ἐπιγραφὰς δύο μνημείων, δι' ὧν τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Βολωνίας ἐτίμησεν αὐτὸν δις τὸ 1620 καὶ τὸ 1630. Ὡς doctor philosophiae, Medicinae ac Sacrae Theologiae eximius ἐξαίρεται εἰς αὐτὰ ὁ ἀνὴρ, καθηγητῆς γενόμενος in hac omnium Academiarum celeberrima, τῆς Βολωνίας δηλονότι, διὰ τὰ ἑλληνικὰ γράμματα (graecas humanioresque litteras). Βεριοιέα ὅμως αὐτὸς ἑαυτὸν ὀνομάζει πανταχοῦ ἄλλου, ὥστε τὸ Θεσσαλονικεὺς ἐλέχθη μόνον διὰ τὸ ἐπικρατέστερον. Ἀπαξ εἰς ἓνα ἔγγραφον εὐρίσκεται ἡ εἰδήσις ὅτι ὁ πατὴρ του ἐκ Κυθρήρων καταγόμενος καὶ εἰς Βέροιαν ἀποκατασταθεὶς ἐκεῖ αὐτὸν ἀπέκτησεν. Καὶ ὁ πατὴρ του, Θωμᾶς καλεῖται ἐν τῷ ἔγγραφῳ τούτῳ, ἐνῶ Ἄγγελος ὀνομάζεται ἐν τῇ ὑπὸ Μυστακίδου παρατεθείσῃ μαρτυρίᾳ τοῦ συγγραφέως τῆς Turcograecia Κρονσίου. Πάντως ὁ Κωττούνιος ἐξεπαιδεύθη ἐν τῷ τῆς Ρώμης κολλεγίῳ καὶ ἐπειδὴ τὰ ἀρχεῖα τούτου σώζονται πλήρη, ὡς διδάσκομαι ἐκ τῆς πραγματείας τοῦ Raymund Netzhammer: Das griechische Kolleg in Rom, Salzburg 1905, θὰ εἶνε δυνατὸν πιθανῶς νὰ ἐξιχνυθῶν καὶ ἐξ αὐτῶν εἰδήσεις περὶ τῆς νεότητος καὶ τῶν σπουδῶν τοῦ ἀνδρός. Τὸ Ρωμαϊκὸν κολλέγιον ὑπῆρξεν ἴδρυμα τοῦ πάπα Γρηγορίου ΙΓ' διὰ βούλλας αὐτοῦ τῆς 13 Ἰανουαρίου τοῦ 1517, καὶ οἱ μαθηταὶ του ἂν καὶ ἀκολουθοῦντες τὸ τυπικὸν τῆς ἑλληνικῆς ἐκκλησίας κατὰ πάντα τὰ ἄλλα,

ἐγκατέλειπον ὅμως αὐτὴν διὰ τῆς ὑποταγῆς τῶν εἰς τοὺς κυριαρχικοὺς θεσμοὺς τῆς παπικῆς. Ὁμοίως διὰ τοῦτο ἐκάνονισεν ὁ Κωττούνιος καὶ τὰ τοῦ ἰδικοῦ του ἐν Παδοῦῃ κολλεγίου διὰ μαθητὰς ὁπῶτ' Ἕλληνας τὸ γένος ἀδιάφορον ἐκ τίνος τόπου, ὅτε διὰ διαθήκης ὥρισεν τὰ κατ' αὐτό. Ἔως σήμερον πλάξ ἐντειχισμένη εἰς τὴν οἰκίαν του, μετασχηματι-

Εἰκὼν 2. — Ἐκκλησία Ἁγίου Ἀντωνίου Παδοῦης

σθεῖσαν νεωστί, κειμένην ἐπὶ τῆς πλατείας del Santo, τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίου δηλονότι, ὡς τοῦ κατ' ἔξοχὴν Ἁγίου, τοῦ πολιούχου τῆς Παδοῦης, δεικνύει ποῦ διέτριβον καὶ ἐδιδάσκοντο οἱ ὑπότροφοί του ἐπὶ ἑκατὸν τεσσαράκοντα περίπου ἔτη. Ὅτι ὅμως καὶ αὐτοὶ μεθίσταντο εἰς τὸν καθολικισμὸν ἐπισήμως τρόπον τινά, οὐδαμοῦ λέγεται. Ἕλληνας ἱερεῖς, a Latino, καθὼς ἀναγράφεται, ἦτοι τὴν τοῦ Πάπα ἀρχὴν ἀναγνωρίζων, ἐτέλει ἑλληνιστὶ καὶ κατὰ τὸν ἑλληνικὸν τρόπον τὰ τῆς λατρείας. Ἄλλ' οἱ μαθηταί, ἔξερχόμενοι τοῦ

κολλεγίου διὰ νὰ εἰσέλθουν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον, δὲν ἦσαν ὑποχρεωμένοι διόλου καὶ νὰ ἐμμείνουν εἰς τὸ ξένον δόγμα. Περὶ τοῦτου εἶχε φροντίση ἤδη αὐτὴ ἢ τὰ πάντα σύμφωνα πρὸς τὸ πολιτικόν, οικονομικόν καὶ ἀνώτερον ἐν γένει συμφέρον της καλῶς σταθμίζουσα Βενετικὴ κυβέρνησις, προκειμένου περὶ τῶν σπουδαστῶν καθόλου τοῦ Πανεπιστημίου. Οἱ ἀκαδημαϊκοὶ βαθμοὶ κατ' ἀπαίτησιν τοῦ Πάπα δὲν ἔπρεπε νὰ δίδωνται εἰς αὐτούς, ἂν δὲν ὠμολόγουν ἐπισήμως δι' ὄρκου τὴν πίστιν των εἰς τὴν καθολικὴν ἐκκλησίαν. Αὕτη δὲ συνίστατο ὄχι μόνον ἐκ τοῦ Πιστεύω καὶ τῆς ἀναγνωρίσεως τῶν ἑπτὰ μυστηρίων καὶ τοῦ καθαρτηρίου, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς ἀναγνωρίσεως «τῆς ὁμαϊκῆς ἐκκλησίας ὡς μητρὸς καὶ κυρίας πασῶν τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τοῦ Ρωμαίου Ποντίφηκος, τοῦ διαδόχου τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου, ὡς τοποτηρητοῦ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ». Ἄλλ' εἰς τοιαῦτα πράγματα δὲν ἐδέχοντο κατ' οὐδένα τρόπον νὰ ὀρκισθῶν οἱ Ἕλληνες, οὔτε ἐννοεῖται καὶ οἱ Προτεστάνται μετ' αὐτούς. Οὕτως ἐπενέβη τότε κυριαρχικῶς ἡ Βενετικὴ Δημοκρατία καὶ ὄρισασα τὴν ἰδρυσιν ἰδιαίτερον κολλεγίου καθηγητῶν πρὸς ἀπονομὴν τῶν ἀκαδημαϊκῶν βαθμῶν, ἄνευ συμπράξεως τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας, ἀλλὰ μόνον *auctotitate Veneta*, ἀκριβῶς εἰς τοὺς ὑπεραλπεῖους νῦν ἄτε διαμαρτυρομένους καὶ τοὺς Ἕλληνας παρέσχεν ἐλευθερίαν συνειδήσεως «*per li convenienti rispetti che son ben noti alla publica sapienza*». Τὸ προνόμιον τοῦτο ἐξετάθη κατόπιν καὶ εἰς τοὺς Δαλμάτας.

Εὐθὺς μετὰ τὸ Κωτιούνειον ἰδρύθη τὸ 1662 διὰ διαθήκης τὸ τοῦ Θωμᾶ Φλαγγίνη Κερκυραίου, διὰ δώδεκα μαθητὰς κολλέγιον, τοῦτο μὲ ἔδραν τὴν Βενετιαν εἶνε ἀληθές, ἀλλὰ ὑπὸ τὴν ὑποπτεῖαν αἰθῆς τῶν αὐτῶν «Ἀναμορφωτῶν» (*Riformatori*) τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Παδούης, οἵτινες εἶχον πᾶσαν τὴν ἐξουσίαν καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν κολλεγίων τῶν Ἑλλήνων ἐν ταύτῃ τῇ πόλει. Ἐγγραφαί τινα περὶ αὐτοῦ εἶνε προσηρητημένα εἰς τὸν φάκελον ἀρ. 732 τῆς ἀνωτέρω μνησθείσης συναγωγῆς τοῦ ἀρχείου τῆς Παδούης ἐκ τῶν ἐτῶν 1662, 1666, 1674 καὶ 1693. Τὸ 1666 Κύπριος ἀνὴρ,

ὁ Βερνάρδος Ἀκρης κατὰ τὸ ἔγγραφον τοῦ ἔτους 1666, προσέθεσε δύο ἄλλους οἰκοτρόφους εἰς τοὺς δώδεκα τοῦ κολλεγίου Φλαγγίνη, ἐγκαθιδρυθέντος εἰς τὸν περίβολον τῆς λαμπρᾶς ἑλληνικῆς ἐκκλησίας ἐν Βενετίᾳ, ὅπου καὶ σήμερον ἐτισκιωδῶς ὑφίσταται ὡς « Ἑλληνικὸν σχολεῖον Φλαγγίνη ». Ἀλλὰ καὶ ἄλλοι ἰδιοσυντήρητοι μαθηταὶ Ἑλλήνων προσετέθησαν κατόπιν εἰς τοὺτους, « προσελκνομένους, ὡς λέγει ὁ ἱστορικὸς Παπαδόπουλος ἐν I. τόμῳ σελ. 37. κεφαλαίῳ 19^ο (de Grecorum Collegiis prasertim Cottuniano et Veneto), ὑπὸ τῆς φήμης καὶ ὑπεροχῆς τῶν διδασκάλων τῆς ἑλληνικῆς ταύτης Ἀκαδημίας, ὥστε παρασκευαζόμενοι ἐν αὐτῇ διὰ τὰς ἐπιστήμας νὰ εἰσέλθωσι κατόπιν εἰς τὸ τοῦ Παταυίου Πανεπιστήμιον, ὁπόθεν ὡς διδάσκαλοι πλέον αὐτῶν εἰς τοὺς ἑφεστίους των νὰ ἐπιστρέψωσιν ».

*
* *

Καὶ τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου ἐπλησίαζεν οὕτω, ὅτε ὀλίγον μόνον διάστημα μετὰ τοὺς ἀνωτέρω καιροὺς καὶ αἱ ἐπιστήμαι καὶ ἡ παιδεία τοῦ ἔθνους, ἀφοῦ εἰς τὴν ξένην γῆν ἐπὶ μακρὸν ἐφιλοξενήθησαν, ἔμελλον ν' ἀποκατασταθῶσι εἰς τὴν ἀρχαίαν των πατρίδα — ab origine Patriam, καθὼς ὁ αὐτὸς περὶ τὰ 1730 ἀποθανὼν ἐν Παδοῦῃ καθηγητὴς καὶ ἱστορικὸς Παπαδόπουλος μὲ πόθον καὶ πόνον εἰς τὰ τέλη τῆς ζωῆς του ἔγραψε καὶ πλεῖστοι ἀναμφιβόλως ἄλλοι τῶν πρὸ αὐτοῦ καὶ μετ' αὐτὸν εἰς τὴν πόλιν ἐκείνην παιδευθέντες καὶ παιδεύσαντες ἄλλους μὲ τὸν αὐτὸν πόνον σιωπηλῶς ἤλπισαν.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΣΩΤΗΡΙΑΔΗΣ

